

Dyskusja redakcyjna *„Societas/Communitas”*

BEATA SZLUZ

„Dokąd zmierzamy?” – badania nad niepełnosprawnością w ujęciu interdyscyplinarnym

Niepełnosprawność i problemy osób z niepełnosprawnością stały się przedmiotem badań socjologii. Ich prekursorką była Magdalena Sokołowska (1976), a następnie jej współpracownicy i uczniowie. Badania kontynuują z powodzeniem między innymi Antonina Ostrowska, Zofia Kawczyńska-Butrym czy Elżbieta Zakrzewska-Manterys. Główne zainteresowania i przedmiot badań A. Ostrowskiej (1981, 2001, 2015) stanowią: socjologiczne aspekty zdrowia, choroby i niepełnosprawności. W latach 1992–1995 była głównym autorem, kierownikiem naukowym i koordynatorem serii interdyscyplinarnych badań nad niepełnosprawnością w Polsce. Z kolei Z. Kawczyńska-Butrym (1994, 1996) prowadzi badania dotyczące rodzin osób z niepełnosprawnością, a także poświęcone specyfice pomocy, problemom opieki i środowisku ich życia. E. Zakrzewska-Manterys (1995, 2001, 2015) zajmuje się problematyką wykluczenia społecznego osób, zwłaszcza z powodu ich niepełnosprawności. Prowadzi liczne badania naukowe, przede wszystkim z zastosowaniem metod jakościowych.

Zainteresowania kolejnej grupy socjologów skupiają się między innymi na problemach pracy osób z niepełnosprawnością. Wśród tych badaczy należy wymienić Barbarę Gąciarz (2001), Ewę Giermanowską, Agnieszkę Kumaniecką-Wiśniewską i Mariolę Raclaw (2015). Badania obejmują także pomoc osobom z niepełnosprawnością intelektualną (Szluż 2006), aktywność osób z niepełnosprawnością w systemie polityki, pracy, edukacji, a także w zakresie sportu, sztuki i mediów (Zakrzewska-Manterys, Niedbalski 2016a, 2016b). Nie sposób w krótkim rozważaniu ująć wszystkich socjologów, ich dokonania i wkład w naukę. Badania nad niepełnosprawnością prowadzone są bowiem w wielu ośrodkach naukowych w naszym kraju, przez licznych badaczy. Warto podkreślić wydaje się powołanie w 2018 r. Sekcji Socjologii Niepełnosprawności w Polskim Towarzystwie Socjologicznym, która jak można przypuszczać, zintegruje badaczy tej jakże ważnej problematyki.

W zakresie badań socjologicznych należy podejmować badania nad problemami kobiet i mężczyzn (*gender studies*) z niepełnosprawnością, w tym tych, którzy jako dorośli z różnych powodów stali się osobami z niepełnosprawnością, badania nad sportem osób z niepełnosprawnością, ich aktywnością twórczą, seksualnością czy życiem codziennym.

Badania na pograniczu socjologii i pedagogiki (socjopedagogika) prowadzi od wielu lat Maria Chodkowska (2004) z współpracownikami i uczniami z ośrodka lubelskiego. Są to między innymi badania dotyczące kobiet niepełnosprawnych i socjopedagogicznych problemów postaw, rodzin z dzieckiem z niepełnosprawnością, a także z dzieckiem z porażeniem mózgowym na podstawie analizy pamiętników matek, badania nad problematyką wykluczenia społecznego i edukacją osób z niepełnosprawnością.

Szczególne zainteresowanie osobami niepełnosprawnymi przejawiają pedagodzy. Postacią, która wpisała się w ten nurt badań, był Aleksander Hulek (1961, 1969, 1988). Interesował się problematyką rehabilitacji osób dorosłych, później także dzieci i młodzieży. Był propagatorem idei integracji oraz włączania osób z niepełnosprawnością w różne dziedziny życia społecznego, na przykład pracę zawodową.

Twórczynią pedagogiki specjalnej w Polsce była Maria Grzegorzewska (1968). Kierowała Państwowym Instytutem Pedagogiki Specjalnej, funkcję tę pełniła do końca życia, trzymając się hasła tego Instytutu: „Nie ma kaleki – jest człowiek”. Opracowała metodę rewalidacyjną, prowadziła badania dotyczące niepełnosprawności sensorycznej – osób niewidomych i niedowidzących, głuchociemnych, głuchych, zajmowała się pedagogiką leczniczą. Uczniem i współpracownikiem M. Grzegorzewskiej był Otton Lipkowski (1977), który podejmował badania z zakresu pedagogiki specjalnej.

Kontynuatorką myśli M. Grzegorzewskiej była także Zofia Sękowska (1974, 1991), skupiająca się na rozwoju i wychowaniu dzieci z różnym rodzajem stopniem niepełnosprawności. Podejmowała także badania obejmujące rehabilitację osób dorosłych, które straciły sprawność fizyczną w wieku dojrzałym. Szczególnym przedmiotem jej zainteresowań była tyflogia (tyflopädagogik), czyli teoria i praktyka edukacji oraz rehabilitacji osób niewidomych i słabowidzących. Uwzględniała aspekty psychologiczne, pedagogiczne i socjalne rehabilitacji.

Kolejny uczeń szkoły M. Grzegorzewskiej, Władysław Dykcik (2001) tworzył przez kilkadziesiąt lat strukturę myśli zorientowanej na wieloźródłowość i wielokontekstowość paradygmatów pedagogiki specjalnej.

Szczególne wkład w badania z zakresu oligofrenopedagogiki wniosła Janina Wyczesany (1981), która jako pedagog podjęła badania nad edukacją, wsparciem społecznym osób z niepełnosprawnością intelektualną w Polsce i wybranych krajach europejskich.

Badania nad niepełnosprawnością w pedagogice mają długą historię, są prowadzone w poszczególnych ośrodkach akademickich. Liczni pedagodzy specjaliści, trudno ich wszystkich wymienić z imienia i nazwiska, podejmują zarówno tematy zorientowane na poszczególne rodzaje/kategorie niepełnosprawności, na przykład oligofrenopedagogika, surdopedagogika, tyflopedagogika, jak i obejmujące wczesną interwencję, edukację specjalną i integracyjną dzieci i młodzieży, pracę nauczycieli w szkolnictwie specjalnym i integracyjnym, czy działania terapeutyczne, między innymi arteterapię, muzykoterapię, biblioterapię, zooterapię. Cenne jest to, że opracowane przez pedagogów specjalnych teorie czy metody można zastosować w praktyce. Wydaje się, że szczególnie ważne dla pedagogów specjalnych jest prowadzenie dalszych badań związanych z małymi dziećmi (wczesna interwencja), a także osobami dorosłymi z niepełnosprawnością (andragogika). Wciąż otwarte pozostaje pytanie o miejsce szkoły specjalnej w systemie edukacji, w kontekście rozwoju szkolnictwa integracyjnego. Niezbędne jest także badanie i edukacja rodziców w zakresie rozwoju, opieki i wspierania własnego dziecka.

Literatura cytowana

Chodkowska M. (1993), *Kobieta niepełnosprawna: socjopedagogiczne problemy postaw*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.

Chodkowska M. (2004), *Socjopedagogiczne problemy edukacji integracyjnej dzieci z obciążeniami biologicznymi i środowiskowymi*, Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP.

Dykcik W. (red.) (2001), *Pedagogika specjalna. Podręcznik akademicki*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Hulek A. (1961), *Podstawy rehabilitacji inwalidów: psychologiczne, społeczne i zawodowe*, Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich.

Hulek A. (1969), *Teoria i praktyka rehabilitacji inwalidów: analiza w aspekcie fizycznym, psychologicznym, społecznym i zawodowym*, Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich.

Hulek A. (red.) (1988), *Pedagogika rewalidacyjna*, Warszawa: PWN.

Giermanowska E., Kumaniecka-Wiśniewska A., Raclaw M., Zakrzewska-Manterys E. (2015), *Niedokończona emancypacja: wejście niepełnosprawnych absolwentów szkół wyższych na rynek pracy*, Warszawa: Wydawnictwa UW.

Grzegorzewska M. (1967), *Pedagogika specjalna: skrypt wykładów*, Warszawa: Państwowy Instytut Pedagogiki Specjalnej.

Kawczyńska-Butrym Z. (1994), *Rodziny osób niepełnosprawnych. Raport z badań*, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.

Kawczyńska-Butrym Z. (1996), *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*, Warszawa: Interart.

Lipkowski O. (1977), *Pedagogika specjalna*, Warszawa: PWN.

Ostrowska A. (1981), *Postawy społeczeństwa polskiego wobec niepełnej sprawności*, Warszawa: Wydawnictwa Radia i Telewizji.

Ostrowska A. (2015), *Niepełnosprawni w społeczeństwie 1993–2013*, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.

Ostrowska A., Sikorska J., Gąciarz B. (2001), *Osoby niepełnosprawne w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.

Sękowska Z. (1974), *Kształcenie dzieci niewidomych*, Warszawa: PWN.

Sękowska Z. (1991), *Przystosowanie społeczne młodzieży niewidomej*, Warszawa: WSiP.

Sokołowska M. (1976), *Socjologia kalectwa i rehabilitacji – wybrane problemy*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN.

Szluz B. (2006), *Pomoc dzieciom i młodzieży niepełnosprawnym intelektualnie*, Rzeszów: Wydawnictwo UR.

Wyczasany J. (1981), *Wybrane problemy z oligofrenopedagogiki*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej.

Zakrzewska-Manterys E. (1995), *Down i zespół wątpliwości: studium z socjologii cierpienia*, Warszawa: Semper.

Zakrzewska-Manterys E. (2001), *Upośledzeni umysłowo – poza granicami człowieczeństwa*, Warszawa: Wydawnictwa UW.

Zakrzewska-Manterys E., Niedbalski J. (red.) (2016a), *Pasjonaci, kreatorzy, twórcy: ludzie niepełnosprawni jako artyści, sportowcy, animatorzy mediów*, Łódź: Wydawnictwo UŁ.

Zakrzewska-Manterys E., Niedbalski J. (red.) (2016b), *Samodzielni, zaradni, niezależni: ludzie niepełnosprawni w systemie polityki, pracy i edukacji*, Łódź: Wydawnictwo UŁ.